

Europska mreža pravobranitelja za djecu
(European Network of Ombudspersons for Children – ENOC)
Stajalište o sveobuhvatnom obrazovanju o odnosima i spolnosti:
pravo djece da budu informirana
Doneseno na 21. Općoj skupštini ENOC-a, 21. rujna 2017. u
Helsinkiju

Mi, članice Europske mreže pravobranitelja za djecu (ENOC-a), pozivamo naše vlade, Europsku komisiju i Vijeće Europe da poduzmu sve odgovarajuće radnje kako bi osigurali pravo djece na sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti.

ENOC donosi sljedeću definiciju sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti:

Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti jest proces stjecanja informacija i stvaranja utemeljenih mišljenja, uvjerenja i vrijednosti te stjecanja vještina za ostvarenje bliskosti i sigurnosti. To je također održavanje i zaštita pozitivnog stava prema sebi, primjerenog dobi, poštovanje raznolikosti i iskustvo sigurne bliskosti. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti zasnovano je na pravima i rodno osjetljivo. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti uključuje znanstveno ispravne informacije o ljudskome razvoju, međuljudskim odnosima, privrženosti, slici o tijelu, anatomiji i reproduktivnome zdravlju.

Nakon što je razmotrio obvezujuće i neobvezujuće međunarodne pravne instrumente, a posebno:

- Konvenciju UN-a o pravima djeteta (1989.);
- Opći komentar br. 1 (2001.) o ciljevima obrazovanja;
- Opći komentar br. 3 (2003.) o HIV-u/AIDS-u i pravima djeteta;
- Opći komentar br. 4 (2003.) o zdravlju i razvoju adolescenata u kontekstu Konvencije o pravima djeteta;
- Opći komentar br. 12 (2009.) o pravu djeteta da bude saslušano (članak 12.);
- Opći komentar br. 14 (2013.) o obveznom davanju prednosti najboljem interesu djeteta;
- Opći komentar br. 15 (2013.) o pravu djeteta na uživanje najviše moguće razine zdravlja;
- Opći komentar br. 18 (2014.) o štetnim praksama;
- Opći komentar br. 20 (2016.) o provedbi prava djeteta tijekom adolescencije;
- (Europsku) Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda: članak 2. Protokola br. 1;
- Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarotska konvencija);

i nakon što se konzultirao s djecom i mladima koji su sudjelovali u aktivnostima Europske mreže mladih savjetnika (*European Network of Young Advisors – ENYA*), koju ENOC vodi, a koja je izradila niz preporuka navedenih na kraju ovoga Stajališta, ENOC potiče uključivanje sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti u proces razvoja prava i dobrobiti djece. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti sada treba poboljšati tako da bude osjetljivije prema stvarnim problemima i pitanjima koja muče djecu i

adolescente. Postoje mnogi suprotstavljeni izvori koji pružaju kontradiktorne informacije o spolnosti, a samo nekoliko njih nudi pouzdane činjenice primjerene dobi. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti pomaže svoj djeci da istražuju i njeguju pozitivne vrijednosti u odnosu prema sebi i svojem spolnom i reproduktivnom zdravlju. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti uključuje informacije i raspravu o mnogim temama: obiteljskome životu, odnosima, kulturološkim i rodnim ulogama, kontracepciji, porođaju, spolno prenosivim bolestima i tjelesnom integritetu, a također se bavi ljudskim pravima, spolnom i rodnom raznolikošću i ravnopravnošću te prijetnjama kao što su predrasude, diskriminacija i seksualno zlostavljanje. Djecu i mlade treba upoznati s rizicima seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja da bi ih mogli prepoznati i zaštititi se što je više moguće te da bi mogli prepoznati raspoložive izvore pomoći i povezati se s njima. Svrha je sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti da pruži potporu spolnom zdravlju sve djece, među ostalim i tijekom obrazovanja u ranom djetinjstvu. Time se jačaju dječja prava, zdravlje, sigurnosne vještine, znanje, pozitivna slika o sebi i samopouzdanje u vezi s vlastitim tijelom. To treba činiti i u obrazovanju u ranom djetinjstvu i u obiteljskome domu. Stručnjaci trebaju jasne upute i informacije o tome kako na odgovarajući način pomoći djeci i njihovim roditeljima u obrazovanju o tijelu, odnosima i spolnosti.

ENOC potiče donošenje nacionalnih propisa i programa za sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti. Škole moraju imati obvezne, dosljedne i sustavne planove za sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti čiji se sadržaj zasniva na potrebama djece. Nastavnicima treba visokokvalitetno osposobljavanje i kompetencije. Službe za zaštitu spolnoga zdravlja djece i mladih moraju djeci biti blizu i na raspolaganju da im pomognu. Obrazovnim kampanjama treba osnaživati mlade da stvaraju vlastiti identitet i spolno opredjeljenje.

ENOC preporučuje sljedeće aktivnosti za poboljšanje sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti:

1. Djeca imaju pravo biti sigurna

Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti pruža široku potporu razvoju i rastu djece i mladih. Na primjer, obrazovanje o sigurnosti djece promiče njihovo samopoštovanje i samopouzdanje, vještine suočavanja s problemima, emocionalnu otpornost i dobrobit, interaktivne vještine i dobre međuljudske odnose te ih potiče da razgovaraju o teškim temama. Obrazovanje o sigurnosti pruža djeci vještine koje im mogu pomoći da izbjegnju vršnjačko nasilje, nasilje, podbadaње, uznemiravanje i seksualno zlostavljanje ili im, ako se nađu u takvim situacijama, pomoći da se zaštite, obrane svoje granice i prijave takve slučajeve odgovornoj odrasloj osobi u koju imaju povjerenja. Tako i odrasli postaju osjetljiviji prema problemima djece i mladih.

Pogrešno je shvaćanje da djeci treba dati odgovore samo ako ona postave pitanja i da im treba odgovoriti samo na ona pitanja koje postave. Time se ne uzima u obzir činjenica da se djeca rano socijaliziraju i stječu znanja o tabuima i normama, što može značiti da vjerojatno neće ništa ni pitati. To je posebno slučaj kad je riječ o temi o kojoj odrasli govore s nelagodom – osjetljiva, stidljiva ili uplašena djeca tada šute. Nadalje, djeca nisu uvijek svjesna svojih prava ili etičkih problema, niti su sposobna o njima postavljati pitanja. Zbog toga ih se mora ohrabrivati da postavljaju pitanja, da budu radoznala i da se izražavaju.

ENOC potiče vlade da pomognu roditeljima i stručnjacima da slušaju djecu i da ih osnaže

da izražavaju svoja stajališta i govore o svojim strahovima. Roditelji i stručnjaci moraju dobiti upute o tome kako da ispune svoju zadaću i pomoć pri pružanju obrazovanja o spolnosti i odnosima.

2. Sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti uključiti u obrazovanje od ranog djetinjstva nadalje

Djeca izražavaju svoju spolnost i znatiželju na različite načine u obiteljskome domu, u vrtiću ili u školi, ali roditelji ponekad zanemaruju njihovo pravo na obrazovanje o spolnosti i potrebu za njim. Na primjer, djeca do šeste godine života mogu postavljati pitanja o svojoj spolnosti ili je svakodnevno izražavati kroz svoje ponašanje. Stručnjaci koji rade u obrazovanju i skrbi u ranom djetinjstvu obično ne dobivaju ni obuku ni upute o tome kako odgovarati djeci i moraju pogađati što čini normalno, devijantno ili uznemirujuće ponašanje. Mora se osigurati da se djeca ne boje obratiti odrasloj osobi s bilo kakvim pitanjima ili problemima ta da na sva pitanja dobiju odgovor.

Strahovi i pogrešne predodžbe dovode do otpora prema sveobuhvatnom obrazovanju o odnosima i spolnosti prilagođenom dobi djece. Rijetko je koja odrasla osoba u djetinjstvu dobila visokokvalitetno i razvojno primjereno sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti, ali mnogi odrasli imaju negativna iskustva jer su informacije dobili na neprimjeren način. Razumljivo je da to uzrokuje strahove, zabrinutost i želju za zaštitom vlastite djece. Nadalje, nekvalitetne informacije raspoložive na internetu i sadržaj koji ugrožava razvoj djece dodatno naglašava potrebu da se djeci i njihovim roditeljima i skrbnicima pruži spolno obrazovanje koje je visokokvalitetno i orijentirano prema djeci i njihovim specifičnim potrebama.

Kompetencije stručnjaka i njihova spremnost na provedbu sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti variraju pa djeca ne dobivaju nepristrane i pouzdane odgovore i informacije primjerene dobi kojima se osigurava njihova dobrobit i razvoj. Ponekad se ne primjećuju ili se ignoriraju simptomi koji upućuju na zdravstvene probleme ili zlostavljanje. Mladoj osobi trebaju iscrpne i pravovremene informacije o svim područjima koja su vezana uz sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti. Treba planirati i dogovoriti se o tome kako odgovarati na pitanja, primjerice, o trudnoći, o tome kako dolazi do nje i porođaju. ENOC napominje da se, zahvaljujući obveznom „zdravstvenom obrazovanju“ koje uključuje i kurikulum sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti, smanjio broj prekida trudnoće adolescentica.¹

ENOC preporučuje da se obvezno visokokvalitetno sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti uključiti u obrazovanje u ranom djetinjstvu te u primarno, osnovno i srednje obrazovanje. Stručnjacima, npr. nastavnicima, mora se, uz potporu vanjskih aktera, pružiti odgovarajuće obrazovanje i osposobljavanje uz rad za sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti.

3. Zdravstvene i savjetodavne službe primjerene potrebama djece

Jedna je od zadaća visokokvalitetnog obrazovanja o odnosima i spolnosti da djeci pruži lako dostupne zdravstvene službe koje će im omogućiti da dobiju osobne savjete i usluge.

¹ Kirby DB, Laris B, Roller LA. Sex and HIV education programs: their impact on sexual behaviors of young people throughout the world. J Adolesc Health 2007;40(3):206-217, and Apter D. Sexuality education programmes and sexual health services: links for better sexual and reproductive health. Entre Nous 2016;69:12-13.

Posebno je važno da te službe poštuju djetetovo pravo da bude informirano i njegovo pravo na privatnost. Djeci također treba omogućiti da samostalno pristupe tim službama. Nadalje, kontracepcija treba biti besplatna. Preporučuje se uklopiti te službe u školsku sredinu. Time bi se mogao poboljšati pristup odgovarajućim informacijama i službama.

Stručne vještine zdravstvenih radnika uvelike su određene njihovom sposobnošću da slušaju djecu i vještinom ostvarivanja neposrednog kontakta s njima. Stručnjaci moraju imati dovoljno vremena na raspolaganju da se upoznaju s djecom. Moraju imati snažne kompetencije i odgovarajući stav za rješavanje pitanja vezanih uz, primjerice, rodne i spolne manjine te ukidanje diskriminacije LGBTIQ osoba. Najvažnije je dopustiti mogućnost da dijete može postaviti pitanje o odnosima i spolnom zdravlju tijekom redovitih, periodičnih zdravstvenih pregleda.

ENOC preporučuje poboljšanje kvalitete i raspoloživosti službi za spolno zdravlje. Moraju se poboljšati kompetencije zdravstvenih radnika za neposredan kontakt s djecom i adolescentima.

4. Mora se poboljšati baza znanja

U Europi nema dovoljno podataka o kvaliteti i razini sveobuhvatnog obrazovanja djece o odnosima i spolnosti. Podaci o trenutnoj situaciji omogućili bi da se uspostave službe, izrade potrebni planovi djelovanja i potaknu komunikacijske strategije.

Vlade moraju izraditi pokazatelje za mjerenje spolnog zdravlja djece i adolescenata. Međutim, sami podaci nisu dovoljni, s djecom se mora razgovarati da bi se čula njihova stajališta i iskustva. Važno je da ti pokazatelji sadržavaju i iskustvene podatke o djeci i adolescentima te podatke o dobrobiti djece raspoložive u različitim podatkovnim zapisima.

ENOC preporučuje da Europska komisija i Vijeće Europe zajedno počnu pripreme za periodično izvještavanje, npr. svake tri godine, o stanju sveobuhvatnog obrazovanja djece o odnosima i spolnosti. Nacionalne i regionalne vlade trebaju pokrenuti kampanje u društvenim medijima o obrazovanju o odnosima i spolnosti.

5. Međunarodni ugovori obvezuju sve države potpisnice - obveze sadržane u međunarodnim ugovorima moraju se ozbiljno shvatiti

Prema Konvenciji UN-a o pravima djeteta svako dijete ima pravo na sveobuhvatno obrazovanje o odnosima i spolnosti. Djeca imaju pravo na to da budu informirana, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na nediskriminaciju. Kulturni ili vjerski razlozi ne mogu imati prednost pred obvezama države potpisnice da postupa u skladu s međunarodnim zakonima.

Europski pravobranitelji za djecu prepoznaju potrebu da se potakne djelotvorna provedba dječjih prava utemeljena na ljudskim pravima. Osim obveza navedenih u Konvenciji UN-a o pravima djeteta, za unapređenje spolnog zdravlja djece treba poznavati i Opće komentare Odbora UN-a za prava djeteta.

ENOC potiče vlade da poduzmu djelotvorne mjere za provedbu sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti i da u svoja periodična izvješća Odboru UN-a za prava djeteta uključe i napomene o aktivnostima poduzetim za unapređivanje tog obrazovanja.

PREPORUKE EUROPSKE MREŽE MLADIH SAVJETNIKA (ENYA)

U sklopu izrade ovoga stajališta ENOC se povezao s djecom i mladima iz cijele Europe i oni su dali niz preporuka koje se dijelom razlikuju od gore navedenih, a dijelom ih odražavaju. Te su preporuke ovdje navedene kao ključan pokazatelj važnosti izravnog slušanja onih na koje sadašnji neadekvatni programi sveobuhvatnog obrazovanja o odnosima i spolnosti najviše utječu u raznim zemljama.

- U kurikulum svih škola treba uvesti obavezan predmet, koji se ne ocjenjuje, koji se odnosi na osobni i socijalni razvoj, uključujući i spolni odgoj, a trebaju ga predavati posebno obučeni stručnjaci. S njim treba početi u osnovnoj školi i nastaviti do srednje škole, a treba biti prilagođen dobi. Taj predmet treba obuhvaćati emocionalne aspekte spolnosti i odnosa te pružati informacije o užitku, ljubavi, osjećajima i spolnim aktivnostima, pojmu pristanka na spolni odnos, rodnom i transrodnom identitetu, zakonima koji se odnose na relevantna pitanja, itd. U okviru tog predmeta trebalo bi omogućiti djeci da slobodno postavljaju svoja pitanja.
- Škole trebaju organizirati interaktivne diskusije za mlade u vezi sa spolnim odgojem, uz potporu specijaliziranih stručnjaka, koji trebaju pomagati djeci i mladima da izgrađuju zdrave odnose i prepoznaju zlostavljачke/nezdrave odnose. Na tim predavanjima treba rabiti sredstva prilagođena djeci, na primjer animirane filmove, video spotove, filmove, itd.
- Treba normalizirati odnose koji su različiti i prestati ih isticati te treba prestati diskriminirati LGBTIQ osobe.
- Svaka škola treba imati savjetnike koji će biti na raspolaganju djeci. Ti savjetnici trebaju imati odgovarajuće obrazovanje i iskustvo, tako da se mogu na odgovarajući način i ozbiljno posvetiti strahovima učenika, pomoći im da ih savladaju i dati im savjet. Školski djelatnici trebaju moći uputiti učenike, kada je to primjereno, da se u vezi s određenim pitanjima obrate službama za potporu ili stručnjacima u lokalnoj zajednici.
- Svi nastavnici trebaju biti posebno obučeni da pomognu mladima da izgrađuju zdrave odnose i da prepoznaju zlostavljачke/nezdrave odnose. Pedagozi trebaju biti bolje obučeni da prepoznaju diskriminaciju LGBTIQ osoba i seksualno uznemiravanje te da mogu, ako je potrebno, slobodno govoriti o emocijama i spolnom obrazovanju.
- Obrazovnim kampanjama treba pomoći mladima da izgrade vlastiti identitet i spolno opredjeljenje.
- U školama trebaju postojati rodno neutralni toaleti.
- Treba prekinuti društvenu stigmatizaciju djevičanstva. Treba pojačati sankcije za liječnike koji izdaju potvrde o djevičanstvu.
- Mladima treba omogućiti pristup kontracepcijskim sredstvima.
- Treba osposobiti roditelje da s djecom razgovaraju o seksu bez

osuđivanja i tabua.

- Treba organizirati zajedničke aktivnosti za roditelje i djecu kako bi se potaknula njihova komunikacija i omogućilo mladima da zatraže pomoć.

DISTRIBUCIJA

Vlade zemalja članica ENOC-a
Europska komisija
Vijeće Europe
Odbor UN-a za prava djeteta
Svjetska zdravstvena organizacija
Agencija EU-a za temeljna prava (FRA)
UNICEF
Eurochild